

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

↳ Διδαγμένο κείμενο ↳

ΠΛΑΤΩΝΟΣ Πρωταγόρας 324A-C

- A.** Αν πράγματι θέλεις, Σωκράτη, να καταλάβεις τι τέλος πάντων σημαίνει το να τιμωρεί κανείς όσους αδικούν, αυτό το ίδιο θα σε διδάξει ότι οι άνθρωποι βέβαια νομίζουν πως η αρετή είναι κάτι που μπορεί να αποκτηθεί. Γιατί κανείς δεν τιμωρεί αυτούς που αδικούν έχοντας το νου του σε αυτό και εξαιτίας αυτού, δηλαδή εξαιτίας του ότι (κάποιος) αδίκησε, εκτός αν εκδικείται αστόχαστα, όπως ακριβώς ένα θηρίο· και αυτός που επιχειρεί να τιμωρεί σύμφωνα με τη λογική δεν εκδικείται για το αδίκημα που έχει παρέλθει – γιατί δεν θα μπορούσε να κάνει να μην έχει γίνει αυτό βέβαια που διαπράχθηκε – αλλά για χάρη του μέλλοντος, δηλαδή για να μην αδικήσει ξανά ούτε αυτός ο ίδιος (που αδίκησε) ούτε (κανείς) άλλος που είδε ότι αυτός τιμωρήθηκε. Και αφού κάνει τέτοιες σκέψεις, πιστεύει πως η αρετή είναι δυνατό να διδαχτεί· για αποτροπή (επανάληψης της αδικίας) βέβαια τιμωρεί. Αυτή λοιπόν τη γνώμη έχουν όλοι, όσοι ακριβώς επιβάλλουν τιμωρίες και στην ιδιωτική και στη δημόσια ζωή.

Μονάδες 10

- B1.** Ο Πρωταγόρας δίνει **παιδαγωγικό-τελεολογικό** περιεχόμενο στην ποινή. Αυτό σημαίνει ότι όποιος τιμωρεί σύμφωνα με τους νόμους της λογικής (ό δὲ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν) – και όχι ασυλλόγιστα, όπως τα θηρία – στοχεύει στο σωφρονισμό του δράστη και στον παραδειγματισμό των άλλων (ἵνα μὴ αὐθις ἀδικήσῃ μήτε αὐτός οὗτος μήτε ἄλλος ὁ τοῦτον ἰδὼν κολασθέντα). Ο σοφιστής, επομένως, απορροίπτει ως κίνητρα της επιβολής τιμωριών την ανταπόδοση και την αντεκδίκηση, καθώς κανείς δεν μπορεί να αλλάξει το κακό που συνέβη και τις συνέπειές του (οὐ γὰρ ἂν τό γε πραχθέν ἀγένητον θείη). Έτσι, παραμερίζει τον κατασταλτικό χαρακτήρα της τιμωρίας, έχοντας το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον (τοῦ μέλλοντος χάριν), στην αποφυγή της επανάληψης της αδικίας από εδώ και στο εξής (ἀποτροπῆς γοῦν ἔνεκα κολάζει).

Η θεώρηση του Πρωταγόρα για τον σωφρονιστικό χαρακτήρα της ποινής είναι **φωτισμένη και ρηξικέλευθη**, καθώς έφτασε να αναχθεί σε αρχή δικαίου μόνο στους νεότερους χρόνους.

Έρχεται λοιπόν σε πλήρη **αντίθεση με την κοινή αντίληψη της εποχής του**, κατά την οποία η ποινή σκόπευε στην ανταπόδοση των ίσων, την ικανοποίηση του θύματος ή των συγγενών του και την αποκατάσταση της ηθικής τάξης των πραγμάτων. Η δεδομένη στάση δικαιολογείται, αν αναλογιστεί κανείς πως περιστρέφεται στο παρελθόν αδίκημα, και ως εκ τούτου βασίζεται στο άλογο αίσθημα και στην αρχαιοελληνική αντίληψη για την ασέβεια (*ὑβρις* → *ἄτη* → *νέμεσις* → *τίσις*). Ακριβώς με το ίδιο σκεπτικό λειτουργούσε και ο μωσαϊκός νόμος (*ὄφθαλμόν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος*).

Με βάση τον ηθικό κώδικα της εποχής του σοφιστή διαπιστώνουμε πόσο **προχωρημένη** είναι η θεώρησή του για την επιβολή της ποινής· βασισμένη σε αξίες ανθρωπιστικές, παιδευτικές, δημοκρατικές. Δεν είναι τυχαίο ότι τις παραπάνω θέσεις για το νόημα απονομής της δικαιοσύνης συμπεριέλαβε ο Ιταλός διαφωτιστής Τσεζάρε Μπεκαρία στο έργο του *Περί εγκλημάτων και ποινών*. Οι ίδιες απόψεις ανάγονται σε αρχές δικαίου στα περισσότερα σύγχρονα κράτη δικαίου.

Μονάδες 10

B2. Ο Πρωταγόρας κλείνει το πρώτο σκέλος της απάντησής του (συμφωνώντας με τον Σωκράτη ως προς την καθολικότητα της αρετής και ανασκευάζοντας την άποψη του πρώτου σχετικά με τη διδασκαλία της) με έναν αέρα αυταρέσκειας και ικανοποίησης απόλυτης επιτυχίας απόδειξης (*ικανῶς*). Για να μην προκαλέσει, βέβαια, το συνομιλητή του, διακριτικά μετριάζει αυτή την αυτοπεποίθηση με τη φράση «ὥς γέ μοι φαίνεται».

Κι αυτό γιατί το επίρρημα «*ικανῶς*» δεν παρέχει στο Σωκράτη ικανοποιητική εκ μέρους του σοφιστή απάντηση· απλά μας αποδεικνύει αρκετά ότι ο Πρωταγόρας απέτυχε στην προσπάθεια εμπειριστατωμένης απάντησης στο επίμαχο ζήτημα. Μόνο ικανοποιητική δεν είναι η απάντηση του Πρωταγόρα, αφού το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει είναι αυθαίρετο για τους εξής λόγους:

- Κατά τον Δημ. Γουδή η αποδεικτέα θέση αποτελεί αποδεικτικό επιχείρημα: ενώ το ζητούμενο είναι να αποδείξει ο Πρωταγόρας ότι η πολιτική αρετή διδάσκεται, θεωρεί δεδομένο ότι διδάσκεται (με την επιβολή τιμωριών για σωφρονισμό και παραδειγματισμό), γεγονός κοινώς αποδεκτό από όλους τους Αθηναίους και τους άλλους ανθρώπους! Πρόκειται για συγκεκριμένο σόφισμα, που λέγεται *λήψις τοῦ ζητουμένου/αίτουμένου*, γιατί ως αποδεικτικό

στοιχείο παρουσιάζεται μια πρόταση που χρειάζεται και αυτή απόδειξη.

- Το ίδιο σόφισμα της **λήψεως του ζητουμένου** είναι και το ότι η ποινή έχει τέτοια σκοπιμότητα, χωρίς αυτό να αποδεικνύεται. Επομένως, η βάση της απόδειξης θεωρείται δεδομένη, και μάλιστα με απόλυτο τρόπο διατύπωσης (οὐδείς γὰρ κολάζει ... ὥσπερ θηρίον ἀλογίστως τιμωρεῖται). Εδώ μάλλον παρουσιάζονται οι ανθρωπιστικές θέσεις του σοφιστή, χωρίς όμως να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα της εποχής του. Άρα, το επιχείρημα δεν έχει ρεαλιστική βάση.
- Το σωφρονιστικό πνεύμα της τιμωρίας σ' αυτή την ενότητα έρχεται σε αντίφαση με τη θανατική ποινή που επέβαλε ο Δίας για τους άδικους στο μύθο του Προμηθέα (στην τέταρτη ενότητα) (κτείνειν ὡς νόσον πόλεως) και με τις βαρύτερες ποινές (θανάτωση, εξορία, δήμευση περιουσίας, κατεδάφιση σπιτιού) που περιμένουν τους παραβάτες (στην έβδομη ενότητα). Ο ίδιος ο σοφιστής στην επόμενη ενότητα αίρει την αντίφαση : με τη διδασκαλία και την παιδευτική τιμωρία γίνεται προσπάθεια βελτίωσης όσων δεν έχουν μερίδιο στην αρετή· αν παρόλα αυτά δεν συνετίζονται, τότε τους επιβάλλονται οι παραπάνω βαριές ποινές.

Μονάδες 10

B3. Η σπουδαιότητα της πολιτικής αρετής ως απαραίτητης προϋπόθεσης για την πολιτική οργάνωση και η αναγκαιότητα συμμετοχής όλων των ανθρώπων σ' αυτήν ενισχύονται από τη θέσπιση, εκ μέρους της πολιτείας, **αυστηρών ποινών** σε βάρος όσων δεν έχουν μερίδιο στην αρετή.

Συγκεκριμένα, ο Πρωταγόρας αναφέρει τις εξοντωτικές τιμωρίες που επιβάλλονταν σε όποιον διέπρατε πολιτικά κυρίως αδικήματα : θανάτωση, εξορία, δήμευση περιουσίας, κατεδάφιση σπιτιού (οἴκων ἀνατροπαί). Όλες οι παραπάνω ποινές επιβλήθηκαν στο ρήτορα Αντιφώντα, που υποστήριξε την ολιγαρχική βουλή των Τετρακοσίων το 411 π.Χ. και καταδικάστηκε ως προδότης σε θάνατο· επιπλέον, απαγορεύτηκε η ταφή του στην αττική γη, αφαιρέθηκαν από τους απογόνους του τα πολιτικά δικαιώματα (ἀτιμία) και γκρεμίστηκε συθέμελα το σπίτι του.

Εντύπωση μας προκαλεί η αυστηρότητα των ποινών. Ακόμη περισσότερο μας εντυπωσιάζει ότι χειρότερη δεν θεωρείται ο θάνατος, που για εμάς είναι η εσχάτη των ποινών, αλλά όσες

ακολουθούν κλιμακωτά. Στα πλαίσια του ηθικοπολιτικού ιδεώδους των κλασικών χρόνων ύψιστο ιδανικό αποτελούσε η ενεργός συμμετοχή του πολίτη στα κοινά, καθώς μόνο μέσα στο πολιτικό σύνολο μπορούσε το άτομο να πραγματώσει την ολοκλήρωση, την ευδαιμονία. Μ' αυτή τη λογική έσχατη ταπείνωση για τον πολίτη ήταν η αποβολή του από το σώμα της πόλης. Ιδιαίτερα για τον υπερήφανο για την αυτοχθονία του Αθηναίο το ξεκλήρισμα μιας ολόκληρης γενιάς ήταν άκρως επονεϊδιστο, αφού σήμαινε τον αφανισμό παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος. Η ταπείνωση αποτελούσε ψυχολογικό θάνατο για τον άδικο και τους γιους του, αφού ως πρώην πολίτες περιφέρονταν δίχως νόημα και σκοπό στη ζωή τους, «δίχως σόι, χωρίς νόμους, χωρίς σπιτικό» (Ιλιάδα, I, 63).

Οι παραπάνω εξοντωτικές τιμωρίες στερούν από τον παραβάτη τη δυνατότητα να καταλάβει το λάθος του και να μην το ξανακάνει. Άρα, αντιτίθενται στο παιδευτικό πνεύμα επιβολής των ποινών, όπως αυτός περιγράφηκε στο πρωτότυπο κείμενο. Η αντίφαση αυτή ωστόσο αίρεται, αν σκεφτούμε πως οι προηγούμενες βαρύτερες ποινές εφαρμόζονται μετά τη διδασκαλία της πολιτικής αρετής· επιβάλλονται δηλαδή οι τιμωρίες με βασικό σκοπό το σωφρονισμό του άδικου (πρέπει να τον διδάσκουμε και να τον τιμωρούμε, μέχρι που, με την τιμωρία να βελτιωθεί). Αν όμως αυτός επαναλαμβάνει το αδίκημα όταν επανεντάσσεται στο πολιτικό σώμα, τότε συνειδητά επιλέγει το άδικο και βλάπτει την ομαλή λειτουργία του συνόλου. Σ' αυτή την περίπτωση υφίσταται τις προαναφερόμενες αυστηρές ποινές (και εάν, σε διαφορετική περίπτωση, πρέπει να εκδιώκουμε από την πόλη ή να σκοτώνουμε ως ανίατο όποιον δεν υπακούει σε αυτό το πράγμα ακόμα και μετά τη διδασκαλία, ακόμα και μετά την τιμωρία).

Μονάδες 10

- B4.** «Ο Σωκράτης δεν ήταν άθεος, ήταν όμως είρωνας και έκανε την ειρωνεία όπλο της σκέψης, όπλο της αναζήτησης και της φιλοσοφικής έρευνας. Ίσως στην αμφισβήτηση να έμοιαζε πράγματι με τους σοφιστές. Κι αυτοί αρνούσαν να δεχτούν ως δεδομένες τις παραδεδεγμένες αλήθειες. Αλλά η αμφισβήτησή τους κατέληγε στην άρνηση: αφού δεν μπορεί κανείς να ανακαλύψει την αλήθεια, αλήθεια δεν υπάρχει, κι αν υπάρχει, καμιά σημασία δεν έχει, διότι δεν μας επηρεάζει. Απέναντι στην αμφισβήτηση αυτή, που γρήγορα καταλήγει τραγική αλλά και τερατώδης, ο

Σωκράτης αντιπαραθέτει μια θετική αμφισβήτηση: αμφισβητώντας τις παραδοσιακές ιδέες και τις παραδοσιακές αρχές, αναζητά τη βαθύτερη αλήθεια των πραγμάτων. Πολύ περισσότερο, αναζητά την πρώτη αλήθεια, την αναλλοίωτη, που δεν επηρεάζεται από τις συνθήκες, που δεν εξαρτάται από τον άνθρωπο.»

Μονάδες 10

B5.

- α) **ἐθέλεις** : ἐπιθυμῆις, βούλει, ἐφίεσαι, ὀρέγεις, ποθεῖς, ἐρᾷς, γλίχει.
β) **ἐννοῆσαι** : εὐνοϊκός, παρανοϊκός, νοητός, ἀνόητος, ἀκατανόητος, δυσνόητος, ἀμετανόητος, διανοητικός, νοήμων, οξύνουσι, νοηματικός, ἐννοιολογικός, νουνεχής.
γ) **κολάζειν** : κόλασις.
δ) **ἡγοῦνται** : ἡγεμών.
ε) **θεῖη** : θέμα, ἐπίθεμα, παράθεμα, ἀπόθεμα, θεμέλιο, θεσμός, θέση, μετάθεση, ἐκθεση, ὑπόθεση, ἀντίθεση, ἀντιπαράθεση, συνθέτης, νομοθέτης, λογοθέτης, σκηνοθεσία, υιοθεσία, τοποθεσία, ἀρχαιοθέτηση, τοποθέτηση, ἐπιθετικότητα, σύνθημα, θησαυρός, προσθήκη, ὑποθήκη, παρακαταθήκη, βιβλιοθήκη, μολυβοθήκη, σταχτοθήκη, παπλωματοθήκη, ἀποθηκάριος, ἀποθήκευσις, συνθηκολόγησις, ὑποθηκοφυλακείον.
στ) **ἰδὼν** : ὄραμα, ὄμμα.
ζ) **ἔχων** : ἐξῆς, ἐφεξῆς, καθ' ἑξῆς, συνεχῶς, προσεχῶς, ἀπρόσεκτα, προσεκτικά, μειονεκτικά, ὑπέροχα, ἔξοχα, σχεδόν, σχετικά, ἀσχετα, σχηματικά, ἀσχημα, σχολαστικά, ἐνδοσχολικά.
η) **οἶωνται** : νομίζωσιν, δοκῶσιν, ἡγῶνται, ὑπολαμβάνωσιν.
θ) **ἦκιστα** : πλεῖστα / πλεῖστον.
ι) **φαίνεται** : ἐπιφάνεια, διαφάνεια, ὑπερηφάνεια, σοβαροφάνεια, ἠλιοφάνεια, ἀληθοφάνεια, νεκροφάνεια, νομιμοφάνεια.

Μονάδες 10

↪ Αδίδακτο κείμενο ↩

ΠΛΑΤΩΝΟΣ Νόμοι 729 a-c

- Γ1.** Ἄς μὴν ἐπιδιώκει λοιπὸν κανεῖς τὰ χρήματα (ἢ: Ἄς μὴν εἶναι κανεῖς φιλοχρήματος) γιὰ χάρι των παιδιῶν (του), γιὰ νὰ μὴν (τα) ἀφήσει ὅσο το δυνατόν πλουσιότερα· γιὰτί οὔτε γιὰ ἐκεῖνα (τα) παιδιά) οὔτε πάλι γιὰ τὴν πόλιν (αὐτὸ εἶναι) καλύτερο. Γιὰτί ἡ περιουσία των νέων που δὲν καταστρέφεται με κολακείας, που δὲν στερεῖ πάντως (τους νέους) ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα ἀγαθὰ (ἢ: που δὲν εἶναι πάντως ἀρκετὴ γιὰ

την κάλυψη των βιοτικών αναγκών), αυτή (είναι) και η πλέον κατάλληλη και καλή απ' όλες (τις περιουσίες)· γιατί με το να είναι σύμφωνη και αρμονική (ή: ταιριαστή) μ' εμάς σε όλα γενικά (τα πράγματα) (μας) εξασφαλίζει ζωή χωρίς λύπες (ή: αμέριμνη). Στα παιδιά είναι ανάγκη να αφήνει (κανείς) πολύ αίσθημα σεβασμού, όχι χρυσάφι. Ωστόσο νομίζουμε ότι θα (τους) εμπνεύσουμε αυτό (το αίσθημα σεβασμού), αν μαλώνουμε τους νέους όταν είναι αδιάντροποι· αλλά αυτό (το αίσθημα ντροπής) δεν γίνεται (ή: δεν επιτυγχάνεται) με την τωρινή υπόδειξη στους νέους, την οποία δίνουν λέγοντας ότι τάχα πρέπει ο νέος να σέβεται κάθε άνθρωπο. Ο συνετός όμως νομοθέτης θα συνιστούσε (ή: θα υποδείκνυε) περισσότερο στους μεγαλύτερους να σέβονται τους νέους και περισσότερο απ' όλα να προσέχουν μήπως κάποτε κάποιος από τους νέους δει ή και ακούσει αυτόν (δηλαδή τον μεγαλύτερο) να κάνει ή να λέει κάτι από τα αισχρά (ή: επονείδιστα), γιατί κατά τη γνώμη του, όπου είναι αδιάντροποι οι γέροι, είναι ανάγκη και οι νέοι τότε να είναι αναιδέστατοι· άλλωστε η ανώτερη εκπαίδευση των νέων ταυτόχρονα και των ίδιων είναι όχι το να δίνει (κανείς) συμβουλές, αλλά το να φαίνεται (ή: αποδεικνύεται) ότι ο ίδιος κάνει πράξη σε όλη του τη ζωή αυτά, τα οποία ακριβώς θα έλεγε εάν συμβούλευε (κάποιον) άλλο.

Μονάδες 20

Γ2.

παίδων	(ὦ) παῖ
ἄμεινον	εὖ
αἰδῶ	αἰδοῖ
ὁ νομοθέτης	οἱ νομοθέται
τῶν αισχρῶν	τὰ αισχίονα / αισχίω
καταλίπη	καταλελοιπέναι

ἀπεργάζεται	ἀπειργάζου / ἀπηργάζου
ἐπιπλήττοντες	ἐπιπεπλήχθω
αἰσχύνεσθαι	αἰσχύναιεν / αἰσχύνειαν
διαφέρουσα	διενηνόχμεν

Μονάδες 10

Γ3.α.

πλουσιωτάτους :	εἶναι (απλό) κατηγορούμενο στο εννοούμενο «παῖδας» από το ρήμα «καταλείπη».
τῶν ἀναγκαίων :	εἶναι γενική αντικειμενική στο «μὴ ἔνδεης».
παισὶν :	εἶναι ἔμμεσο αντικείμενο στο «καταλείπειν».
ἐκ τοῦ παρακελεύματος :	εἶναι εμπρόθετος προσδιορισμός του μέσου (ἢ: του τρόπου) στην περίφραση «ἔστιν οὐ γιγνόμενον».
λέγοντα :	εἶναι κατηγορηματική μετοχή από τα ρήματα «ἴδη» και «ἐπακούση», συνημμένη στο αντικείμενό τους «αὐτὸν».
τὸ νουθετεῖν :	εἶναι ἐναρθρο απαρέμφατο ως υποκείμενο στο «οὐκ ἔστι».

Μονάδες 6

Γ3.β. ἐὰν / ἄν / ἦν ἐπιπλήττωμεν τοῖς νέοις ἀναισχυντοῦσιν → με ΑΠΟΔΟΣΗ το ειδικό απαρέμφατο Μέλλοντα **καταλείπειν** (ΕΥΘΥΣ ΛΟΓΟΣ → **καταλείψομεν**) σχηματίζει **λανθάνοντα πλάγιο υποθετικό λόγο** του ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΟΥ.

Μονάδες 4

ΟΡΟΣΗΜΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΡΕΝΑ ΣΑΡΜΠΑΝΗ